

MAGYAR ESZTER

ERDŐHIVATALOK MEGSZERVEZÉSE MAGYARORSZÁGON

A modern erdőgazdálkodás a 18. század második felében jött létre a Kárpát-medencében, a történelmi Magyarországon, és ekkor szervezték meg az ennek keretében adó intézményeket, az erdőgazdaságokat mint hivatalokat. A folyamat a Habsburg uralkodók gazdaságpolitikájához, reformjaihoz köthető.

Magyarországon általában nem volt fahiány a 18. században, míg Európa más részéről vészjelzések hangzottak el a vélt vagy valós fahiányról. Nálunk is fellépett lokális fahiány az Alföldön, a nagyobb fogyasztók, érc- és sóbányák és a fát nagy mennyiségben felhasználó nagyvárosok körzetében. A lokális fahiány oka gyakran a szállítási problémák megoldhatatlanságában rejlett. A fa szállításának egyetlen gazdaságos módja ugyanis akkor a vízi út volt. Mivel mindezek a sok fát igénylő ipari létesítmények, mind a Kárpátok hegyeinek vízi utak mentén fekvő és így jól kiaknázzható erdei többnyire kamarai birtokokon helyezkedtek el, természetesen vehető, hogy az erdőgazdálkodás megreformálása ezeken a helyeken kezdődött el.

A modern erdészeti szervezet kiépítése a következő előzményeken alapult.

Az erdészeti ismeretek Európa-szerte a 18. század elején sűrűsödtek tudománnyá. A tudományos eredményeket Magyarországon először a déli, kincstári kezelésben lévő, a török időkben teljesen elpusztított területen alkalmazták a gyakorlatban az 1740-es években. A Határőrvidéken a kamarai kezelés és az alapközből való újrakezdés szükségessége lehetőséget nyújtott arra, hogy ez az újrakezdés a legújabb tudományos eredmények felhasználásával menjen végbe. A modern erdészeti politika azonban itt még csak helyi intézkedésekben merült ki.

Mária Terézia emelte szélesebb, állami szintre az erdészeti politikát, amikor 1766-ban kiadta az erdőrendtartását az osztrák örökös tartományok számára. Az osztrák minta alapján készült a magyarországi erdőrendtartás 1769-ben.

1766-ban a legjelentősebb, tengeri hajók építésére is alkalmas fát nevelő kamarauradalmi erdőszéleken, a hradek-likavai uradalomban erdészeti mintagazdaságot is létesítettek az 1766-os erdőrendtartásban lefektetett elvek alapján.

Ezek a rendtartások azonban nem mentek túl az erdészeti szakirodalom általános természettudományos megállapításainak az ismertetésén, elsődleges céljuk is az erdészeti ismeretek elterjesztése volt. Intézkedéseik ekkor még csak a kamarai birtokokon bírtak kötelező érvénnyel.

A kamarauradalmak erdőkezelése az erdőrendtartás kibocsátása után egységes lett ugyan, de az erdőuradalmak birtokigazgatása, gazdálkodása nem lett fejlettebb bármelyik főúri magánuradalom késő feudális gyakorlatánál.

Alapvető változást ezen a területen is II. József tevékenysége hozott Magyarországon, akinek közismert reformjai mellett arra is volt energiája, hogy a feudális berendezkedésű erdőuradalmakat a polgári közigazgatási elveknek megfelelő erdőgazdaságokká, hivatalokká alakítsa át. Megjegyzésre méltó az átszervezés időpontja is. Az uradalmak erdőgazdaságokká való átszervezése 1785 körül következett be, amely időszak megegyezett a Magyarországon bevezetett általános közigazgatási reform időpontjával.

Az átszervezés során megváltozott az erdőuradalmak igazgatása és adminisztrációja. Az erdőgazdaságok gazdasági és hivatali ügykezelését már nem egy általános, bárhol alkalmazható elvi állásfoglalás írta elő, mint amilyen az erdőrendtartás volt, hanem az egyes erdőhivatalok birtokra szabott instrukciókat kaptak, amelyekben meghatározták az adott uradalom konkrét gazdasági teendőit. Ezentúl az erdőgazdaság gazdasági tevékenységét pontosan és részletesen adminisztrálni kellett. Ez nemcsak a gazdasági számadások és mérlegek készítését jelentette, hanem pl. az erdőfelújítások folyamatáról és eredményéről évente jegyzőkönyvet kellett vezetni. A munka megkönnyítésére és a sikeres tevékenység biztosítása érdekében számtalan formanyomtatványt, elszámolási mintát, formuláriumot készítettek és küldtek meg az egyes erdőgazdaságoknak, amelyek legtöbbike egészen a 20. század közepéig szinte változatlan formában maradt meg a magyar erdőgazdaságok adminisztrációs gyakorlatában. A munkavégzés személyi feltételei is megváltoztak, az alkalmazásban követelménnyé vált a szakértelem. Az erdőgazdaságok élére lehetőleg tanult erdőmestereket neveztek ki. Az alkalmazottak mindegyike részletes munkaköri leírást, ügyrendi utasítást kapott, amelynek megfelelően kellett a munkáját a továbbiakban végeznie. II. Józsefnek vagy közvetlen munkatársainak és elvei támogatóinak a gondolkodásmódját tükrözik az instrukcióknak azok a részei, amelyekben a jó hivatalnoktól és állami alkalmazottól megkövetelt magatartásformák követését tűzik ki célul. Ezek között közismert II. József-i túlzások is találhatók, például a hivatali vezető ne menjen szabadságra, lehetőleg ne legyen magánélete, hanem életét a munkája töltsse ki. Ezzel együtt az erdőgazdaságok vezetőinek és alkalmazottainak az illetményét lényegesen megemelték, bár az alkalmazottak számát csökkentették.

Az állami erdőgazdálkodás reformja nem állt meg a kincstári erdőbirtokok határainál, hanem azt kiterjesztették más kamarai kezelésben lévő birtokokra is. Így a szerzetesrendek 1782-1786 között szekularizált birtokaira is, amelyek a tanulmányi vagy vallásalap tulajdonába kerültek. Ez a lépés azonban nem számolt kellően a valósággal és a magyar gazdasági élet realitásaival, és itt mutatkozott meg az egész erdészeti reform doktriner, kissé íróasztalszagú jellege. Az nagyon hasznos volt, hogy ezeken a birtokokon is elkészültek az erdőfelmérések, felbecsülték a fakészleteket, az erdőket vágásfordulókra osztották, amelyeket az ekkor készített térképekre is rávezettek. Maga az erdészeti reform által megkövetelt, modern erdőgazdálkodási gyakorlat, erdőművelési rendszer azonban nagyon költséges volt. Ez ugyanis a véghasználat vágásonkénti következetes végrehajtásának és az azt követő mesterséges vagy gondozott természetes felújításának az egységén alapult. Azokon a területeken, ahol gazdaságföldrajzi okok miatt nem volt piaca a fának és nem alakult ki fát felhasználó ipar sem, ez a modern erdőművelési forma a kortársak szemében csak felesleges ráfizetésnek tűnt. Éppen ezért a reform bevezetése a gyakorlatban ezeken az erdészetiileg nem exponált területeken csak formálisan ment végbe. Legjobb esetben csak az erdők felméréseig és vágásfordulókra történő felosztásáig jutottak el, az előregedett erdők felfrissítésétől, a véghasználatától és a felújítás költséges elvégzésétől már eltekintettek. Ezt annál is inkább megtehették, mert a felmérések ideje általában II. József haláláig elhúzódott. Az említett modern erdőművelési rendszert már nem alkalmazták, visszatértek a korábbi feudális jellegű erdőélelésen, erdőkihasználáson, az erdő adta javak egyszerű felhasználásán alapuló erdőgazdálkodásra.

Hasonlóan felemás módon, félig került csak át a gyakorlatba az erdészeti reform bevezése a városi erdők esetében is, amelyek gazdasági irányítás szempontjából kamarai felügyelet alatt álltak, és így rájuk is vonatkoztak az országos kamarai rendeletek. Összességében azonban a kincstári birtokok erdőkezelése és erdőművelési gyakorlata mintegy 100 évvel megelőzte a fejlődésben a Magyarországon más birtokokon elterjedt erdőgazdálkodási gyakorlatot. A kincstárnak rendelkezésére álltak a magasabb színvonalú, de költségesebb erdőművelési mód folytatásához szükséges anyagiak. (Az erdőgazdálkodás ugyanis az a művelési ág, amely a mezőgazdasági művelési ágak közül a leghosszabb tőkemegtérülési idővel termel, eredményes műveléséhez hosszú távon nélkülözhető befektetési tőkére van szükség.) Szerencsére maga II. József is, akinek takarékosága közismert, csak a hivatalnokok fizetésén és nem az erdőkezelésnek a költségein kívánt takarékoskodni. A kincstári erdőgazdaságok a 19. században is meg tudták őrizni fejlett gazdálkodási rendszerüket. Ennek azért volt nagy a jelentősége az ország erdőgazdálkodásának fejlődése szempontjából, mert a legértékesebb erdők jórészt kamarai birtokokon feküdtek nemcsak a Kárpátok hegyvonulataiban, hanem az ország belsejében fekvő középhegységekben is. Valamennyi kincstári birtokon egységes szemléletű erdőgazdálkodást folytattak, ezt segítette elő az a gyakorlat is, hogy a vezető erdőmesterek felváltva teljesítettek szolgálatot az egyes uradalmakban. Az egységes irányítási és gazdálkodási elvek tették lehetővé azt, hogy az ország fakészleteit a kamara egységes egészként kezelje, azzal országos szinten gazdálkodjon.